

GREGOR LESJAK (1965–2022)

Sredi julija nas je po kratki, a hudi bolezní prezgodaj zapustil Gregor Lesjak, filozof in sociolog religije, dolgoletni uslužbenec in zadnji direktor Urada za verske skupnosti, najboljši poznavalec odnosov med slovensko državo in religijo oz. religijskimi skupnostmi, ustanovni član Religiolóške sekcije Slovenskega sociolóškega društva.

Diplomiral je iz filozofije pri profesorici Maji Milčinski, magistriral in doktoriral pa iz sociologije religije pri profesorju Marku Kerševanu. S svojo obsežno doktorsko disertacijo z naslovom Ameriška kontroverza o sektantskem »pranju možganov« kot nereflektirano izhodišče (slovenske) sociologije novih religijskih gibanj je postavil enega najbolj trdnih temeljev za resno preučevanje sodobnega alternativnega religijskega in duhovnega dogajanja pri nas. Uradniško in akademsko se je ukvarjal predvsem z večplastno in kompleksno tematiko odnosov med slovensko državo in religijo, raziskovalno pa se je prav posebej osredotočal na manjšinske oblike religioznosti in duhovnosti.

Svojo profesionalno pot je začel na Radiu Slovenija, kmalu pa ga je pripeljala v državno upravo, kjer se je od samih začetkov ukvarjal s področjem religije. Kot uradnik stare šole je neutrudno sistematično spremljal razmere na terenu in gojil intenzivne stike s predstavniki registriranih in tudi drugih religijskih skupnosti, novonastajajočim pa je načrtno pomagal pri ne zmeraj preprostih postopkih formalne registracije. Kot direktor Urada za verske skupnosti je pomembno preusmeril primarni fokus njegovega delovanja od interesov religijskih skupnosti (posebej največje med njimi) k vprašanju religijske svobode kot koncepta in ustavne kategorije – poskrbel je za vzpostavitev upravnega področja verske svobode, namesto prejšnjih vladnih svetov za reševanje odprtih vprašanj verskih skupnosti je pripravil ustanovitev sveta za vprašanja verske svobode, ki so ga ob predstavnikih posameznih religijskih skupnosti sestavljali tudi neodvisni strokovnjaki. Leta 2010 je bil imenovan za sodnega izvedenca za strokovno področje religije, poleg upokojenega mariborskega profesorja Sergeja Flereta je bil doslej edini, ki ni izhajal neposredno iz krogov RKC.

V svojih raziskavah se je predvsem v zadnjem obdobju temeljito poglobljal vse do rudimentarnih epistemolóških in metodolóških vprašanj in zagat religiológie, kot se izražajo v sodobnem mednarodnem toku predvsem severno- in zahodnoevropske ter dela severnoameriške religiolóške tradicije, ki kritično preizprašuje tako rekoč vse tradicionalne predpostavke ter celo ustreznost in uporabnost samega analitičnega pojma religije (npr. Timothy Fitzgerald, Russell McCutcheon, Aaron Hughes, Tomoko Masuzawa idr.). Nedolgo pred svojo smrtjo mi je tako v zasebni korespondenci npr. zapisal: »Zdaj vem, da pojem religija potrebuje temeljito hermenevitično

prevetritev (če predpostavimo, da je ta pojem, kot ga poznamo danes, tuj vsem 'religijam' pred 17. stol., tudi grški in rimski tradiciji, sploh pa neevropskim).«

Svoja bogata raziskovalna spoznanja je redno delil s študenti v okviru seminarja na Fakulteti za družbene vede, poldrugo desetletje sva izbrane študente sistematično vključevala v kontinuirano raziskavo sodobnih religijskih in duhovnih dogajanj na Slovenskem, ki si prizadeva vzdrževati kar se da svežo bazo informacij o pri nas delujočih skupnostih (od večinskih in običajnih religij prek klasičnih religijskih manjšin pa vse do manj poznanih alternativnih in za koga neobičajnih ter tudi kontroverznih skupnosti). Zadnja leta je občasno sodeloval tudi na seminarju dr. Jochena Töpferja za študente Svobodne univerze v Berlinu.

Rezultate svojih znanstvenih raziskav in strokovnih delovanj je večkrat predstavljal na konferencah Mednarodnega združenja za preučevanje religije v Srednji in Vzhodni Evropi (ISORECEA) ter Mednarodnega združenja za sociologijo religije (ISSR/SISR), objavljaj pa jih je predvsem v domači Teoriji in praksi, a tudi v prestižnih mednarodnih znanstvenih revijah, npr. v *Sociology of Religion* in *Journal of State and Church*. Na začetku svoje filozofske poti je izdal knjigo z naslovom *Celota in vednost: Lao Zi in Heidegger* (Didakta, 1993). Sicer pa mu je ob predanem uradniškem delu očitno zmanjkovalo časa za publiciranje rezultatov obsežnega raziskovalnega dela. Skozi devetdeseta leta v novo stoletje je z intenzivnim opazovanjem z udeležbo poglobljeno sistematično spremljal izjemno samoniklo novodobniško duhovno skupnost, nastalo na obrobju ljubljanske kotline okoli karizmatične voditeljice Sare (Vesuel), pa ogromne količine edinstvenega raziskovalnega materiala žal nikoli niso postale dostopne javnosti v obliki zaokrožene antropološke študije. Dolga leta sva se dogovarjala za celovito knjigo, v kateri bi strnil svoje sistematično delo in natančno popisal tezo o razvoju odnosov med državo in religijskimi skupnostmi od osamosvojitve naprej, a mu je zdaj za to dokončno zmanjkalo časa. V zadnjem obdobju je intenzivno zbiral in predano analiziral gradivo o posoškem staroverstvu z ambicijo pripraviti – kot je to opisal sam – »nekakšen Medveščkov reader«, za katerega je imel tudi že naslov: *Posoški kačarji*. Žal mu tega pionirskega dela ni uspelo zaključiti. Mogoče pa izjemno bogati raziskovalni arhivi, ki jih pušča za sabo, kdaj privabijo zagnanega mladega raziskovalca ali raziskovalko, ki bi zbrane zaklade znal_a in zmogel_a sistematično urediti in pripraviti za izdajo.

V svojem strokovnem delovanju je bil vizionarski, dosleden in nepopustljiv, kar je včasih zahtevalo tudi pogum in drznost. O tem najbolj zgovorno priča Cerkev svete preprošćine, nemara najbolj specifićen del njegove strokovne zapuščine. Ko je Urad za verske skupnosti leta 2000 po spremembi vodstva pod vplivom politične desnice prenehal odgovarjati manjšim

religijskim skupnostim na vloge za prijavo delovanja, je dr. Gregor Lesjak, ki je bil premeščen na drugo delovno področje, po več kot treh letih ignoriranja akademskih opozoril in neuspešnih protestih proti takšnemu neutemeljenemu in nezakonitemu onemogočanju pridobitev pravne osebe alternativnim religijskim skupnostim predlagal drugačno pot: ustanovitev lastne verske skupnosti in sprožitev formalnega postopka za njeno registracijo. Tako je leta 2004 nastala Cerkev svete preproščine – njeno doktrino, osrediščeno okoli človekovega sprejemanja lastne presežnosti (transcendence), smo utemeljili s pomočjo klasičnih filozofskih tekstov (Kanta, Hegla in Heidegggra) in s formalnim postopkom želeli preveriti in/ali skozi administrativno prakso določiti minimalne kriterije ter ustrezen postopek za ustanovitev verske skupnosti, da ne bi več prihajalo do samovoljnih in arbitrarnih odločanj ali zadrževanj predpisanih postopkov s strani pristojnih služb. Tako smo v nekaj letih prisilili državo, da je prenehala ignorirati za registracijo zainteresirana nova religijska gibanja, obenem pa po sodni poti vsaj do neke mere odprli temeljna teoretska in praktična vprašanja o tem, kaj danes religija sploh je ter kdo in v skladu s kakšnimi merili o tem odloča. Ta poseben projekt akcijskega raziskovanja z udeležbo, o katerem smo sistematično poročali na mednarodnih strokovnih konferencah in prek objav v domačih in tujih znanstvenih revijah, smo po treh dobljenih sodbah upravnega in eni vrhovnega sodišča ustavili – nadaljevanje administrativnega postopka je namreč leta 2009 s ponovno zaposlitvijo predstojnika Cerkve svete preproščine na Uradu za verske skupnosti (po menjavi vlade in posledični spremembi vodstva urada za verske skupnosti) postalo etično sporno.

Gregor Lesjak je delal in pisal skoraj do konca. Skupaj sva objavila zadnji članek v Sobotni prilogi Dela še mesec dni pred njegovo smrtjo, za takrat prihajajočo novo oblast pa je pripravil tudi razmeroma obsežno ekspertno oceno stanja in predlog nujno potrebnih administrativnih sprememb po razdejanju, ki ga je za sabo tudi na tem področju pustila prejšnja vlada. Strokovne odgovornosti, ki je prehajala že v poslanstvo, z njo pa neumnega optimizma tudi v prevladujoče neugodnih okoliščinah ni nikdar izgubil, a je ob tem ostajal trdno prizemljen realist – v enem zadnjih osebnih dopisovanj je npr. zapisal: »Čas teče in zdi se mi, da bo z našo versko svobodo spet tako, kot vedno: ker se zaradi drugih prioritet ponavadi izgubi v koalicijskih pogajanjih, kasneje trčimo v zid drugih interesov in dogovorov in je vsega konec, preden bi se sploh lahko začelo.« Svojega zadnjega znanstvenega prispevka o staroverstvu ni več zmogel dokončati, raziskovalke in raziskovalci iz vseh vetrov, ki jih je uspel povezati znotraj tematskega ciljnega raziskovalnega projekta, so mu – njemu in osrednji osebi sodobnega slovenskega staroverstva Pavlu Medveščku – spoštljivo posvetili nedavno izdani zbornik razprav (Staroverstvo v Sloveniji med religijo in znanostjo, uredili M. Belak in S. Babič, ZRC SAZU, 2022).

Za Gregorjem Lesjakom ostaja nenadomestljiva praznina ne le v življenjih njegovih svojcev in prijateljev, temveč tudi na strokovnem področju. Z njim je slovenska država izgubila izjemno kompetentnega in religijskim akterjem dosledno naklonjenega uradnika v žlahtnem pomenu besede, naša družba je ostala brez najbolj poučenega strokovnjaka za kompleksno, zapleteno in včasih tudi konfliktno področje odnosov med slovensko državo in religijo, majhna domača religiološka skupnost pa brez enega svojih najbolj angažiranih članov. Mnogi med nami ga bomo za zmeraj pogrešali kot neumornega, natančnega, eruditskega in zanesljivega kolega ter odličnega in nadvse srčnega človeka. Spominjali se ga bomo, kot je neposredno po Gregorjevi smrti v zasebni korespondenci pronicljivo zapisal kolega Marko Kerševan, »po pomirjujočem nasmešku, s katerim je znal pospremiti svoje resne predloge in dobrohotne provokacije, svoja mala zmagoslavja in velike stiske«.

Aleš Črnič*

* Dr. Aleš Črnič, redni profesor, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani, Slovenija.